

<https://doi.org/10.366818/2071-4653-2019-5-6>

УДК 331:332.14:352

JEL J08, H70

М. М. Біль

кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів
e-mail: bmm1983@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>

Х. О. Патицька

кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»
e-mail: pelechata@meta.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2871-7540>

ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Визначено зміст людського потенціалу як сукупності фізіологічних, соціопсихологічних, інтелектуально-трудових, соціально-стратифікаційних, етнокультурних можливостей суспільства, які можуть бути використані вже або в найближчому майбутньому та реалізуються в середовищі, що забезпечує їхній розвиток. Розкрито специфіку відтворення людського потенціалу, що відображає одну з фаз його розвитку з наслідками використання людських ресурсів: їх акумуляції, відтворення, покращення. Виділено складові людського потенціалу – демографічну, інтелектуально-трудова, соціально-управлінську, соціально-економічну. У розрізі виокремлених складових підібрано індикатори для методики оцінювання використання людського потенціалу. Здійснено апробацію методики на прикладі об'єднаних територіальних громад (ОТГ) в Україні з їх групуванням залежно від обсягів власних доходів на одного мешканця та рівня дотаційності. За результатами розрахунків інтегрального індексу людського потенціалу та його складових виявлено ОТГ лідери та аутсайтери. Це дало змогу обґрунтувати можливості ОТГ забезпечувати відтворення людського потенціалу через розвиток соціальної інфраструктури, а також шляхом переорієнтації стратегічного планування на цілі розвиткового характеру. Розвиткові цілі розподілено за напрямками ефективного використання мобілізованих фінансів, створення умов для розвитку бізнесу і зайнятості населення. Виділено пріоритети підвищення ефективності використання людського потенціалу ОТГ у проблемному фокусі з їх поділом за державним, регіональним і локальним управлінськими рівнями. Враховуючи положення чинної нормативно-правової бази в Україні, узагальнено можливості влади ОТГ забезпечувати відтворення людського потенціалу.

Ключові слова: людський потенціал, відтворення людського потенціалу, соціальна інфраструктура, розвиткові цілі, реформа децентралізації, об'єднані територіальні громади.

Bil M., Patytska Kh. REPRODUCTION OF HUMAN POTENTIAL OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE

The paper defines the nature of human potential as a set of physiological, socio-psychological, intellectual-labor, social-stratification, ethno-cultural opportunities of a society, which can be used already in the near future and realized in an environment that ensures their development. The specificity of human potential reproduction reflecting one of its development phases with the consequences of the use of human resources, namely their accumulation, reproduction and improvement was disclosed. The components of human potential were identified (demographic, revealing the basic characteristics of population, including its number, birth and mortality rate, age structure; intellectual and labor, revealing the labor characteristics of the population and the possibilities of their realization, including the number of economically active, employed, self-employed residents, the number of migrants, the number of economic entities operating on the territory of the community; social and managerial, revealing community-based management practices and initiatives; socio-economic, enabling environment for business and employment). Indicators for the methodology for assessing the use of human potential in the context of isolated components were selected. The methodology of estimation on the example of united territorial communities in Ukraine with their grouping depending on the volume of own income per inhabitant and the level of subsidy was tested. United territorial communities as leaders and outsiders were identified by the calculation of the integral index of human development and its components. This made it possible to substantiate the opportunities of the united territorial communities to ensure the reproduction of human potential through the development of social infrastructure and reorientation of strategic planning towards development goals. The development goals were distributed by areas of effective use of mobilized finance, creating conditions for business and employment.

Keywords: human potential, human potential reproduction, social infrastructure, development goals, reform of decentralization, united territorial communities.

Постановка проблеми. Територіальні громади в умовах децентралізації отримують нові можливості для ефективізації використання ендogenous потенціалу. Однією з основних його складових є людська. Хоча питання демографічного відтворення та регулювання міграційних процесів є прерогативою загальнодержавного масштабу з регіоналізацією досягнення стратегічних цілей, інститути локального управлінського рівня мають активізувати свою діяльність на шляху реалізації заходів з відтворення людського потенціалу. Мова йде про визначення та регламентування цілей розиткового характеру, орієнтованих на створення умов для розвитку бізнесу і зайнятості в громаді, а також покращення стану інфраструктурного забезпечення як базового індикатора якості життя населення. Методичні аспекти оцінювання ефективності використання людського потенціалу територіальних громад в Україні та пропозиції щодо можливостей його відтворення є новим предметом наукових досліджень, що підтверджує актуальність обраної теми публікації.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика реформи децентралізації в Україні нині поступово розвивається. Найбільш ґрунтовні напрацювання з цього питання здійснені такими українськими вченими, як О. Власюк (регіональні особливості децентралізації з акцентом на бюджетні механізми), Т. Куценко (соціальні аспекти децентралізації), І. Луніна (бюджетна децентралізація), С. Романюк (теоретико-прикладні

особливості реалізації реформи), С. Сєрьогін (реформування місцевого самоврядування і децентралізація влади), І. Сторонянська (фінансові аспекти децентралізації, методика оцінювання її ефективності), А. Чечель (децентралізація і збалансований розвиток) та ін. Водночас практично відсутні публікації, присвячені питанням оцінювання людського потенціалу територіальних громад в Україні в умовах децентралізації та механізмів його відтворення, що підтверджує оригінальність цього дослідження.

Метою статті є наукове обґрунтування можливостей відтворення людського потенціалу об'єднаних територіальних громад в Україні на основі результатів апробації методики оцінювання ефективності його використання.

Основні результати дослідження. *Людський потенціал* у загальному дискурсі відображає сукупність фізіологічних, соціопсихологічних, інтелектуально-трудоуних, соціально-стратифікаційних, етнокультурних можливостей суспільства, що можуть бути використані вже або в найближчому майбутньому та реалізуються в середовищі, що забезпечує їхній розвиток [1].

На рис. 1 відображено зміст людського потенціалу з акцентом на його складові та визначальні індикатори ефективності їхніх взаємодій. Зазначені складові є основою для підбору індикаторів з метою комплексного оцінювання людського потенціалу та обґрунтування механізмів його відтворення.

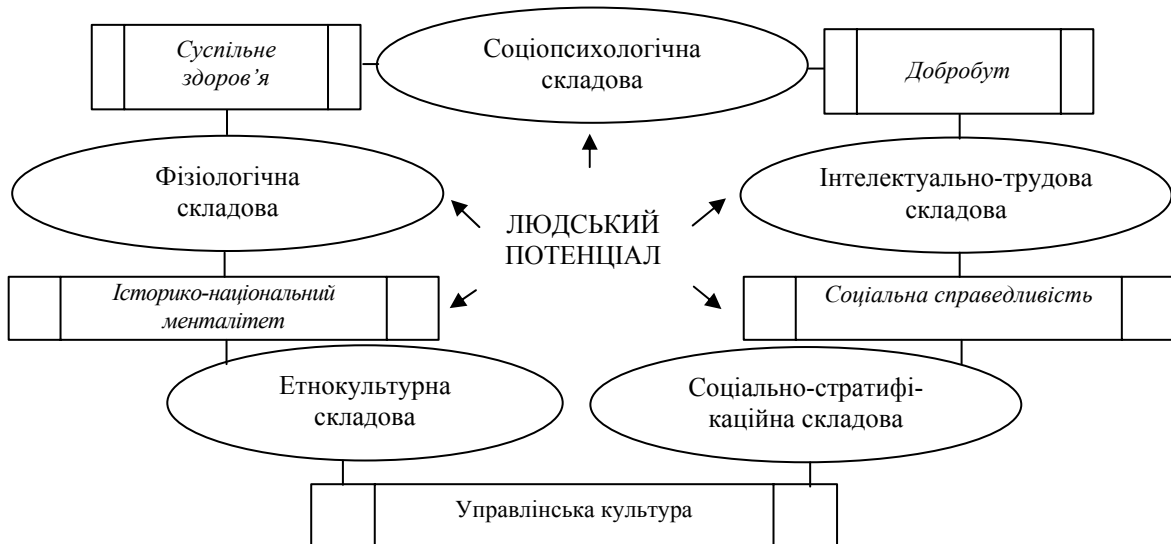

Рис. 1. Складові людського потенціалу територіальної громади

Джерело: побудовано авторами.

Відтворення людського потенціалу відображає його фазову властивість: 1) фаза формування, що розкриває кількісні демографічні особливості населення, його статево-вікову і гендерну структуру; 2) фаза використання, що розкриває особливості залучення людських ресурсів у соціально-економічні процеси розвитку території; 3) фаза розвитку, що розкриває наслідки використання людських ресурсів, а саме їх акумуляцію (накопичення, мобілізацію),

відтворення (у разі попередніх втрат), покращення (якісний вимір оцінки).

Таким чином, відтворення людського потенціалу передбачає досягнення певних цільових кількісно-якісних показників, необхідних для функціонального стимулювання розвитку території. Оскільки населення України перебуває в складних умовах демографічних втрат унаслідок негативного природного і міграційного приростів (якщо брати реальні оцінки зростаючої трудової й освітньої

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

міграції), то завдання відтворення людського потенціалу є актуальним для усіх територій.

Об'єднані територіальні громади в умовах реформи децентралізації стають активними суб'єктами політики в різних сферах. Очікується, що саме створення фінансово спроможних ОТГ стане одним з головних каталізаторів економічного зростання, а відтак – реальних соціальних зрушень в Україні [2, с. 65]. Що стосується забезпечення людського розвитку, то можливості громад обмежені національною політикою, водночас вони отримують специфічні повноваження щодо покращення середовища використання людських ресурсів.

Для обґрунтування пріоритетів відтворення людського потенціалу на рівні ОТГ було розроблено та апробовано *методику* його оцінювання за індексним методом. Було підібрано 19 показників у розрізі складових людського потенціалу: *демографічної*, що розкриває базові характеристики населення, зокрема його чисельність, рівень народжуваності і смертності, вікову структуру; *інтелектуально-трудової*, що розкриває працересурсні характеристики населення та можливості їх реалізації, зокрема чисельність економічно активного, зайнятого і самозайнятого населення, чисельність мігрантів, чисельність суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність на території громади; *соціально-управлінської*, що розкриває управлінську практику та ініціативи на рівні громади; *соціально-економічної*, що розкриває можливості середовища для господарювання і зайнятості.

Розрахунки було здійснено на прикладі 95 ОТГ в Україні за п'ятьма групами з огляду на результати їхнього групування за рівнем дотаційності та обсягом власних доходів на одного мешканця: I група ОТГ з

обсягом власних доходів на одного мешканця в межах 1000-4000 грн та мінімальною дотаційністю – 31 громада; II група ОТГ з обсягом власних доходів на одного мешканця в межах 1000-4000 грн, ризиковою та прийнятною дотаційністю – 24 громади; III група ОТГ як бездотаційні з обсягом власних доходів на одного мешканця в межах 4000-7000 грн, 2017-2018 рр. – 16 громад; IV група ОТГ з мінімальною дотаційністю та з обсягом власних доходів на одного мешканця в межах 4000-7000 грн – 9 громад; V група ОТГ як бездотаційні з обсягом власних доходів на одного мешканця в межах 1000-4000 грн – 5 громад.

За результатами розрахунків інтегрального індексу людського потенціалу лідерами виявлені такі громади: I група – Дунаєвецька, Терехівська, Сновська, Баштанська, Мереф'янська ОТГ; II група – Полонська, Новоушицька, Олександрівська, Тлумацька, Комишуваська ОТГ; III група – Лиманська, Новоукраїнська, Біляївська, Солонянська, Миколаївська (Донецька обл.) ОТГ; IV група – Засульська, Княгининівська, Ширяївська ОТГ; V група – Барська і Зеленодільська ОТГ.

Найгірші позиції при цьому виявлені для таких громад: I група – Козлівська, Тузлівська, Гримайлівська, Роздорська, Студенянська ОТГ; II група – Білоберізька, Мирогощанська, Поворська, Китайгородська, Новосільська ОТГ; III група – Кіптівська, Веснянська, Боромлянська, Парафіївська, Миколаївська (Сумська обл., Білопільський район) ОТГ; IV група – Новоаврамівська, Мостівська, Миколаївська (Сумська обл., Сумський район) ОТГ; V група – Литовезька і Новокалінівська ОТГ.

Аналіз особливостей використання окремих складових людського потенціалу ОТГ відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Групування ОТГ за крайніми позиціями в розрізі підіндексів людського потенціалу в 2018 р.

№ з/п	Підіндекс	ОТГ з найвищим підіндексом (група)	ОТГ з найнижчим підіндексом (група)	Основний висновок
1	Демографічний потенціал	Лиманська (III) Дунаєвецька (I) Терехівська (I) Новоушицька (II) Полонська (II)	Тузлівська (I) Висоцька (II) Студенянська (I) Чернівецька (II) Роздорська (I)	Бездотаційні ОТГ ефективніше використовують демографічний потенціал (наявні людські ресурси в умовах високої щільності населення), нато-мість малочисельні ОТГ потерпають від браку фінансових ресурсів
2	Інтелектуально-трудова потенціал	Лиманська (III) Комишуваська (II) Засульська (IV) Олександрівська (II) Немирівська (III)	Устилузька (II) Миколаївська (Сум. обл., Білоп. р-н, III) Новокалінівська (IV) Покровська (I) Висоцька (II)	ОТГ значно диференціюються за специфікою використання інтелектуально-трудова потенціалу, тому його покращення має здійснюватись за індивідуалізованим підходом
3	Соціально-управлінський потенціал	Сновська (I) Дунаєвецька (I) Терехівська (I) Мереф'янська (I) Носівська (I)	Тузлівська (I) Поворська (II) Козлівська (I) Новоаврамівська (IV) Миколаївська (Сум. обл., Білоп. р-н, III)	ОТГ з гіршими позиціями мають підвищувати мотивацію управлінського апарату, нато-мість ОТГ-лідери у випадку збереження низької дохідності на одного мешканця засвідчать неефективне місцеве управління з роздутим апаратом та завищеним рівнем оплати праці
4	Соціально-економічний потенціал	Дунаєвецька (I) Васильківська (I) Терехівська (I) Покровська (I) Баштанська (I)	Білоберізька (II) Мирогощанська (II) Китайгородська (II) Новосільська (II) Поворська (II)	ОТГ-лідери мають надалі активізувати підприємницьку активність на своїй території задля підвищення дохідності на одного мешканця

Джерело: узагальнено на основі відповідей на публічні запити представників відповідних ОТГ.

Результати аналізу використання людського потенціалу ОТГ в Україні підтвердив існування як загальнонаціональних проблем соціально-демографічного характеру, так і регіональних особливостей людського розвитку з локалізацією проблем на рівні окремих громад. Різна масштабність формування проблем детермінує потребу у комплексному підході до їх вирішення: 1 – на державному рівні (з регламентуванням національних стратегічних пріоритетів забезпечення людського розвитку та можливостей ОТГ реалізовувати розвиткові цілі); 2 – на регіональному рівні (з виробленням практичних заходів реалізації

регіональних стратегій соціально-економічного розвитку, базованих на узгодженні національних і локальних цілей); 3 – на локальному рівні (зі створенням комплексу можливостей забезпечення людського розвитку в громадах, покращення якості життя через розвиток соціальної інфраструктури та умови зайнятості населення).

Під час аналізу людського потенціалу ОТГ в Україні було виявлено низку негативних тенденцій, які потребують нагального вирішення та окреслюють пріоритети застосування механізмів відтворення потенційних можливостей населення (табл. 2):

Таблиця 2

Пріоритети підвищення ефективності використання людського потенціалу ОТГ у проблемному фокусі

№ з/п	Проблемний напрям	Проблеми, які потребують вирішення		
		на державному рівні	на регіональному рівні	на локальному рівні
1	Демографічне відтворення	- реалізація національної стратегії демографічного розвитку; - нагальне проведення перепису населення; - впровадження моніторингу просторової мобільності населення з виявленням переміщень за внутрішнім і зовнішнім вектором	- конкретизація заходів у межах реалізації Стратегії державної міграційної політики України до 2025 року згідно з регіональною специфікою; - реалізація моніторингу просторової мобільності населення з виявленням переміщень у області (між поселеннями, районами)	- облік даних щодо демовідтворення та міграції населення
2	Розвиток інтелектуально-трудового потенціалу	- комплекс заходів з детінізації зайнятості та оплати праці; - підвищення розміру мінімальної заробітної плати	- стимулювання бізнесу до офіційної зайнятості населення; - реалізація програм зайнятості молоді з забезпеченням першим робочим місцем	- розроблення та реалізація локальних програм зайнятості населення
3	Розвиток бізнесу і самозайнятості	- комплекс заходів з розвитку бізнесу і самозайнятості населення; - реформування принципів сплати податків за місцем фактичної діяльності бізнесу	- реалізація обласних програм стимулювання бізнесу і самозайнятості на конкурсній основі	- розроблення та реалізація локальних програм розвитку бізнесу і самозайнятості
4	Ефективна управлінська діяльність	- збереження фінансових можливостей у формуванні дохідної частини бюджетів громад; - прозоре надання субвенцій з державного бюджету	- прозоре надання субвенцій з обласного бюджету; - системна координація співпраці регіональної і місцевої влади	- формування всіх необхідних органів управління; - залучення молоді в апарат громади

Джерело: побудовано авторами.

- втрати людського потенціалу для громад унаслідок міграції та від'ємного демовідтворення (пріоритет вирішення – для Роздорської, Білоберізької, Веснянської, Мостівської, Кіптівської, Новоавраамівської, Новострілищанської як найменш чисельних ОТГ);
 - неконкурентний інтелектуально-трудовий розвиток населення в умовах високого рівня офіційно зареєстрованого безробіття (пріоритет вирішення – для Устилузької, Миколаївської (Сумського району Сумської області), Новокалінівської, Покровської, Висоцької, Васильківської, Голобської, Джулинської ОТГ, у яких офіційні показники зайнятості і безробіття є індикатором або масштабного тіньового ринку праці, або проблем низької зайнятості населення);
 - задовільні показники соціально-економічного розвитку, бізнесу і самозайнятості в громадах (пріоритет вирішення – для Білоберізької, Мирогощанської, Китайгородської, Новосільської, Поворської, Павлівської, Голобської ОТГ);
 - недостатня організація управлінської діяльності (пріоритет вирішення – для Тузлівської, Поворської, Козлівської, Новоавраамівської, Миколаївської (Сумського району Сумської області) ОТГ як громад з малим штатом і найнижчою оплатою праці управлінського апарату).
- Незважаючи на численні проблеми, низка ОТГ відзначаються позитивними змінами у використанні людського потенціалу. Для них пріоритетом є покращення середовища людського розвитку.

Постає питання, які *механізми* можуть застосовувати окремі громади у вирішенні проблем щодо людського потенціалу. Для ОТГ механізми відтворення людського потенціалу мають реалізовуватись через непрямі методи впливу, зокрема покращення якості життя в громаді. Головним пріоритетом у цьому плані є *розвиток соціальної інфраструктури*.

Соціально-інфраструктурний потенціал громади, на відміну від людського, є категорією більш динамічною, що може піддаватись управлінському впливу з меншими часовими затратами. До початку створення ОТГ в Україні стан соціальної інфраструктури на місцях більшою мірою залежав від центральних управлінських рішень. До нині всі громади після об'єднання передусім покращують стан наявних інфраструктурних об'єктів, які мають велике значення у забезпеченні якості життя населення, а також починають реалізацію більш вартісних проектів з будівництва нових об'єктів.

Стан розвитку інфраструктури є одним з критеріїв оцінювання спроможності ОТГ відповідно до затвердженої урядом Методики формування спроможних територіальних громад [3]. Щодо соціально-інфраструктурного потенціалу ОТГ в Україні слід відзначити такі негативні тенденції, які потребують нагального вирішення, в тому числі для покращення якості життя населення і стимулювання відтворення людського потенціалу:

- задовільний стан об'єктів соціальної інфраструктури відповідно до демографічних особливостей (пріоритет вирішення – для Мереф'янської і Бобринецької як чисельних ОТГ, а також Княгининівської, Могилівської, Стеблівської, Веснянської ОТГ);
- конкурентні програвші позиції малочисельних ОТГ за кількістю об'єктів соціальної інфраструктури, що погіршує якість життя та детермінує подальші втрати людського потенціалу (пріоритет вирішення – для Веснянської, Черниховецької, Могилівської, Мирівської, Боромлянської ОТГ);
- брак дошкільних навчальних закладів відповідно до демографічних особливостей (пріоритет вирішення – для Новокалінівської і Бабинської ОТГ, де такі заклади відсутні взагалі, а також Глибоцької, Почаївської, Стеблівської, Маловисківської, Лосинівської ОТГ);
- брак шкільних навчальних закладів відповідно до демографічних особливостей (пріоритет вирішення – для Новокалінівської, Голобської, Біляївської, Оратівської, Мирівської, Покровської, Глибоцької ОТГ);
- брак закладів охорони здоров'я відповідно до демографічних особливостей (пріоритет вирішення – для Мирогощанської, Висоцької, Поворської, Литовезької ОТГ, а також Глибоцької, Біляївської і Калинівської як більш чисельних ОТГ);
- обмеженість доступу до адміністративних послуг з функціонуванням у громадах ЦНАП (пріоритет вирішення – для більшості ОТГ);

- необхідність відкриття молодіжних центрів, культурно-мистецьких і спортивних закладів як осередків реалізації творчого потенціалу молоді (пріоритет вирішення – практично для всіх ОТГ, особливо сільського типу);
- необхідність розвитку торговельної інфраструктури (пріоритет вирішення – для Вертіївської, Новоаврамівської, Новосільської, Новознамянської, Парафіївської як малочисельних ОТГ, а також Дунаєвської, Лиманської, Миколаївської (Донецької обл.) як більш чисельних ОТГ).

Незважаючи на існуючі труднощі, більшість громад, особливо неміського типу, вирізняється активними діями на шляху покращення стану соціальної інфраструктури, а також активізує роботу щодо залучення інвестицій на більш вартісні проекти. За таких умов важливо зберігати прозорий механізм використання коштів, не допускати поширення практики їх нецільового використання. Багато в чому це залежить від громадського контролю.

Окрім розвитку соціальної інфраструктури, механізми відтворення людського потенціалу громад в Україні мають передбачати їх *стратегічну орієнтацію на розвиткові цілі та надалі – на цілі сталого розвитку*. Актуально, наскільки це можливо, переорієнтувати управлінські рішення ОТГ та їх фінансове забезпечення з вирішення гострих соціальних проблем на цілі розвитку, які передбачають створення сприятливого середовища господарювання, наслідком чого буде розширення можливостей зайнятості населення.

На рис. 2 наведено, які основні розвиткові цілі мають бути орієнтиром для стратегічного розвитку ОТГ в Україні, щоб посилити позитивні наслідки децентралізації та ставити в приклад успішність реформи для інших громад, які поки очікують обов'язкового об'єднання. Стратегічні цілі розвиткового характеру конкретизуються згідно специфіки ОТГ. Разом з тим, їх визначення має відповідати повноваженням владних суб'єктів ОТГ, що регламентовані законодавством:

1) Європейською хартією місцевого самоврядування як першого нормативу, після Конституції України, ратифікованого 1997 р., що регламентує повноваження органів місцевого самоврядування [4];

2) Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 р., що закладає правові основи розвитку інституту територіальних громад в Україні та розкриває широкий перелік повноважень органів місцевого самоврядування в підтримці розвитку бізнесу і зайнятості [5];

3) розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» 2014 р., яке запровадило активну фазу реформи децентралізації та обґрунтовує її мету – «створення і підтримку повноцінного життєвого середовища для громадян, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності», в тому числі зайнятості [6];

Рис. 2. Стратегічні цілі розвиткового характеру ОТГ в Україні

Джерело: побудовано авторами за [9].

4) Законом України «Про співробітництво територіальних громад» 2014 року, який визначає можливості співробітництва, в тому числі для забезпечення соціально-економічного розвитку територій [7];

5) Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» 2015 р., який визначає економічну ефективність як один з визначальних принципів об'єднання [8].

Якщо узагальнювати, повноваження владних суб'єктів ОТГ для розвитку бізнесу і зайнятості зводяться до можливостей: стратегічного планування і цільового програмування, участі у плануванні вищих управлінських рівнів; об'єднання між громадами для підвищення економічної ефективності розвитку; підвищення ефективності мобілізації та подальшого перерозподілу коштів на цілі розвитку бізнесу і зайнятості; обліку населення як основи формування людського потенціалу ОТГ; контролю за дотриманням вимог до умов праці на місцевих підприємствах; сприяння розвитку різних форм бізнесу, підприємств комунальної власності; сприяння створенню умов навчання, підвищення кваліфікації населення.

За сучасних умов ОТГ володіють достатніми можливостями підвищення ефективності використання людського потенціалу, хоча багато проблем мають загальнонаціональний характер. Громади можуть докладати певних зусиль у напрямку збереження демографічного потенціалу, покращення середовища його використання шляхом стимулювання бізнесу і самозайнятості. Наразі найчастіше громади використовують інструмент субвенції з державного бюджету «на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій» – це третя позиція серед цілей використання бюджетних субвенцій, яка, за твердженнями фахівців, є найбільш непрозорим і неадекватним механізмом «перекачування» коштів з державного бюджету на

місцевий рівень під гаслом «розвитку територій», оскільки відсутні чітко визначені критерії розподілу коштів, поширена практика депутатського лобі бізнесу і т. ін. [10]. Тому актуально посилювати громадський контроль щодо прозорості розподілу таких коштів, а також самими громадами застосовувати інші стимулюючі заходи з покращення якості внутрішнього середовища життєдіяльності. Однією з умов для цього є ефективне місцеве управління, базоване на ініціативі та прогресивності територіальної влади.

Висновки. Отже, відтворення людського потенціалу територіальних громад є комплексним завданням, яке має виконуватись з консолідацією зусиль на різних управлінських рівнях. Стратегія демографічного відтворення повинна мати загальнонаціональний і безпековий характер. Водночас громади також повинні докладати значних зусиль, проте більше в напрямі протидії втратам людського потенціалу, покращення статеві-вікової структури населення задля посилення демовітворювальних процесів. Стратегічне планування розвитку громад має переорієнтуватись на розвиткові цілі, що передбачають стимулювання бізнесу і самозайнятості. Також важливо покращувати стан інфраструктурних об'єктів задля підвищення якості життя громади.

Незважаючи на численні проблеми державного управління в Україні, кризу політичної еліти та проблем впливу на неї з боку громадськості, реформа децентралізації дає шанс українському суспільству вийти на новітню орбіту розвитку, базованому на локальній ініціативі, громадському контролю та ефективних підходах використання ресурсного потенціалу територіальних громад. З огляду на зазначене перспективою подальших розвідок авторів є оцінювання ефективності функціонування ОТГ в Україні з акцентом на податкові важелі стимулювання їхнього розвитку.

Список використаних джерел

1. Біль М. М., Лещух І. В. Методичні підходи аналізу людського потенціалу територіальної громади. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 3(108). С. 203-208.

2. Куценко Т. Ф., Дударенко Є. Ю. Об'єднані територіальні громади в Україні: короткий аналітичний огляд. *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 64-70.

3. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постановою Кабінету Міністрів України від 8.04.2015 р. № 214. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#n10>

4. Європейська хартія місцевого самоврядування (м. Страсбург, 15.10.1985 року). Ратифікована Законом України № 452/97-ВР від 15.07.1997 р. *Законодавство України*: сайт. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036

5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. *Законодавство України*: сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1.04.2014 р. № 333-р. *Законодавство України*: сайт. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

7. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. *Законодавство України*: сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>

8. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5.02.2015 р. № 157-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

9. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні. *Підтримка політики регіонального розвитку в Україні*: сайт. 2019. URL: https://surdp.eu/uploads/files/SP_OTG_Methodology_UA.pdf

10. Топ-5 видатків Державного бюджету на розвиток регіонів 2019 року. *Ціна держави*: сайт. 2019. URL: <http://cost.ua/news/663-top-5-expenditures-2019>

References

1. Bil, M. M., & Leshchukh, I. V. (2019). *Metodychni pidkhody analizu lyuds'koho potentsialu terytorial'noyi hromady* [Methodical approaches of analysis of human potential of territorial community]. *Derzhava ta rehiony. Seriya Ekonomika ta pidpriemnytstvo – The state and the regions. Series: Economics and business*, 3, 203-208. [in Ukrainian].

2. Kutsenko, T. F., & Dudarenko, E. Yu. (2017). *Ob'yednani terytorial'ni hromady v Ukraini: korotkyu analitychnyy ohlyad* [United territorial communities in Ukraine: a brief analytical review]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 3, 64-70. [in Ukrainian].

3. Pro zatverdzhennya Metodyky formuvannya spromozhnykh terytorial'nykh hromad [On approval of the Methodology of formation of capable territorial communities] (2015). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2015, Apr 8, 214. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#n10> [in Ukrainian].

4. Yevropeys'ka khartiya mistsevoho samovryaduvannya [European charter of local self-government] (1997). Ratified by the Law of Ukraine on 1997, Jul 15, 452/97-VR. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 [in Ukrainian].

5. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukraini [On local self-government in Ukraine] (1997). Law of Ukraine, adopted on 1997, May 21, 280/97-VR. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

6. Pro skhvalennya Kontseptsiiy reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiiy vlady v Ukraini [On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of government in Ukraine] (2014). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2014, Apr 1. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> [in Ukrainian].

7. Pro spivrobotnytstvo terytorial'nykh hromad [On cooperation of territorial communities] (2014). Law of Ukraine, adopted on 2014, Jun 17, 1508-VII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> [in Ukrainian].

8. Pro dobrovil'ne ob'yednannya terytorial'nykh hromad [About voluntary association of territorial communities] (2015). Law of Ukraine, adopted on 2015, Feb 5, 157-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> [in Ukrainian].

9. Metodolohiya stratehichnoho planuvannya rozvytku ob'yednanykh terytorial'nykh hromad v Ukraini [Methodology for strategic planning for development of united territorial communities in Ukraine] (2019). *Support to Ukraine's Regional Development Policy*: Website. Retrieved from https://surdp.eu/uploads/files/SP_OTG_Methodology_UA.pdf [in Ukrainian].

10. Top-5 vydatkiv Derzhavnogo byudzhetu na rozvytok rehioniv 2019 roku [Top 5 expenditures of the State budget for the development of regions in 2019] (2019). *Country Price*: Website Retrieved from <http://cost.ua/news/663-top-5-expenditures-2019> [in Ukrainian].

Надійшло 05.10.2019 р.